

Julià Guillamon

EL BARRI DE LA PLATA

L'AVENÇ

EL BARRI DE LA PLATA

Julià Guillamon

EL BARRI DE LA PLATA

L'AVENÇ
Barcelona 2024

Per a la Cris, d'esquena,
al passadís del carrer Luchana.

-Taxi!
-But I've no money.
-I have.
-Where are we going?
-Where I belong.

My Fair Lady

Primera edició: febrer de 2018
Quarta edició: juny de 2024

© del text, Julià Guillamon
© d'aquesta edició, L'Avenç, S.L., 2018, 2024
Mallorca, 221, sobreàtic
08008 Barcelona
Telèfon: 93 245 79 21
www.lavenc.cat
www.llegirencatala.cat

Es reserven tots els drets.
Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública
o transformació d'aquesta obra només pot ser realitzada amb l'autorització
dels seus titulars, amb excepció prevista per la llei.
Adreci's a CEDRO (Centre Espanyol de Drets Reprogràfics)
si necessita reproduït algun fragment d'aquesta obra.
(www.conlicencia.com; 93 272 04 47)

L'Avenç forma part de l'Associació d'Editorials Independents Llegir en Català.

Disseny i composició: Albert Planas
Inspirat en el disseny del llibre *La Prostitution* (1959), de Marcel Sacotte.

Imatges: Films 59, Família Guillamon Mota, Família Puerto Barceló,
Merche Fernández, Julià Guillamon, Arxiu Municipal Contemporani
de Barcelona, Josep Miquel i Solé, Arxiu Històric del Poblenou (AHPN),
Pepe Encinas, Santi Ferrer-Vidal, Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona-
Ajuntament de Barcelona, Joan-Pere Viladecans, Carles Guiral,
Àngel Uzkiانو, Pepito Bas, Ateneu Enciclopèdic Popular (CDHS-AEP),
Google maps, Montserrat Montaner, Arxiu Nacional de Catalunya,
Bar Roure.

Imatge de la coberta: coixinera brodada amb les inicials de Maria Mota,
del seu aixovar. Fotografia de Ramiro Elena.

En record de Santi Ferrer-Vidal.

BIC: FA
ISBN: 978-84-18680-46-5
Dipòsit legal: B. 11202-2024
Imprès a Gràfiques 94

ÍNDIX

1	El passatge Mas de Roda	13
2	La Isabel de la vaqueria i la senyora Balbina	23
3	El passeig Ribalta	32
4	Gangs del Poblenou	43
5	El passatge Ferrer Vidal	53
6	El <i>tío</i> Basilio i el nen Floreal	64
7	<i>El niño</i> del Tibidabo	75
8	Maria Mota llegeix <i>La plaça del Diamant</i>	86
9	El hermoso paisaje desde tu casa	97
10	Muntanyes de Montserrat	108
11	<i>Alcohol de romero</i>	119
12	Mare enfillada no mor mai enfitada	130
13	L'acadèmia Domingo	145
14	<i>¡Hay que luchar, luchar y luchar!</i>	159
15	La nuclear d'Ascó	174
16	Esglesioles	187
17	Canaris	202
	Epíleg a l'Hospital de Sant Pau	217

EL PASSATGE MAS DE RODA

Busco la manera de començar, el fil d'Ariadna que m'ha de dur de nou al barri de la Plata, el barri dels valencians del Poblenou on vaig viure fins gairebé els trenta anys, i trobo el desllorigador, inesperadament, a *La Vanguardia* d'avui, 21 d'octubre de 2014, que a la pàgina trenta-cinc publica una informació sobre la mort de José Daurella. Als anys cinquanta, amb el seu germà Francisco, es va fer càrrec de Cobega, l'empresa que havia fundat el seu pare, que fabricava i distribuïa la Coca Cola a Espanya i Andorra (més endavant a Portugal i a alguns països del nord d'Àfrica). El 1983, quan vaig entrar a treballar al diari *Avui*, la redacció conservava alguns costums corporatius del vell periodisme. Per exemple: el 24 de gener se celebrava Sant Francesc de Sales, patró dels periodistes i els escriptors. Cobega enviava unes hostesses i servien gots de Coca-cola. Per això, i pels anuncis de pàgina sencera que pagaven generosament, quan Francisco Daurella publicava una de les seves novel·les, el diari el corresponia enviant un redactor, que fabricava una breu notícia sobre l'esdeveniment social que envoltava la presentació. Daurella era un home inquiet, va acabar exposant una bona col·lecció d'art català del segle XX en una casa del Poble Espanyol. Escriu novel·les històriques i d'ambient cosmopolita amb el pseudònim de Fran Daurel. Jo era el redactor més jove de la

secció de cultura i em tocava anar a les seves presentacions. Era el que en el llenguatge del periodisme d'aquell temps se'n deia un *pessebre*: un acte social, de compromís, amb poca substància cultural. I tot i això hi havia una cosa admirable en aquell Fran Daurel, amo d'una de les primeres fàbriques a l'americana que hi va haver a Barcelona, al carrer Guipúscoa, on portaven els nens de les escoles a fer visites culturals, un home podrit de diners, que escrivia novel·les de detectius i regalava coca-coles als periodistes.

Potser perquè ell mateix escrivia, Coca-Cola promovia el Concurso Nacional de Redacción. Hi participaven nois i noies d'arreu d'Espanya: tots els escriptors de la meva generació hi van passar. De cada escola triaven tres o quatre alumnes, que participaven en les eliminatòries provincials, i més endavant en la final nacional. Jo no vaig anar més enllà d'una de les rondes de Barcelona, però anys després, a l'*Avui*, vaig conèixer Carles Singla que havia guanyat el concurs *nacional*. Li va tocar un viatge a Rio de Janeiro. A les primeres tongades regalaven llibres. Recordo que anava a buscar la llet al carrer Joncar, el *carrer dels gitanos* que en deia la meva iaia, obsedit amb la idea de guanyar aquells llibres que havien de ser el començament d'una biblioteca. Era una mena de monòleg interior com els d'*Oliver i Benji*: «¡He de guanyar aquests llibres, he de guanyar aquests llibres!». Tenia tot l'aire d'un examen de consciència i d'una confessió, *els bons propòsits* que deia la meva mare. Van ser tres volumets d'una col·lecció de Bruguera que es deia «Sí-no» i recordo que un dels autors, potser l'autor de tots tres, era José Repollés. Nascut a Calanda, el 1914. «Prolífico autor de obras de carácter popular, en ocasiones escribió bajo seudónimo (...) Es autor, entre otros libros de divulgación, de una deslucida *Historia de España*. Su escritura carece de relieve artístico.» Pobre: quina manera de tractar-lo la viquipèdia.

Cada llibre abordava didàcticament un tema. Començava amb un test de dues-centes preguntes que calia respondre, triant entre quatre opcions. Després l'autor se les componia per donar resposta a totes aquelles preguntes en un text seguit. Els anys setanta van ser l'època daurada de les fitxes i dels tests, continuació natural de la teoria dels conjunts i dels mòbils que ens havien ensenyat al parvulari i als primers cursos de primària: la simplificació divertida, la idea que sabent-ne una mica, no gaire, amb la crossa de la intuïció, podies arribar a resoldre el test. Recordo unes fitxes d'un color torrat i unes altres de blaves, de ciències socials i d'història, respectivament. I els fulls d'exercicis del mètode Ruaix, *El català en fitxes*, on vaig aprendre català. He mirat quins llibres trobava de la col·lecció «Sí-no». *El teatro universal* de Maria Aurèlia Capmany, *La música* de Jaume Vidal Alcover o *Napoleón* de José Miguel Mínguez Sender, amb qui anys més tard, quan vaig començar a circular pels ambients literaris, vam ser amics. No recordo que me'n toqués cap, d'aquests volums. Potser regalaven els que no es venien. Repollés era un escriptor *sin relieve artístico*, els llibres de la col·lecció «Sí-no» no eren gaire atractius ni estimulants, però era una manera de començar.

L'escola Voramar era el que aleshores se'n deia una *escuela de pares*. S'hi ensenyava català, en una època en què el català no formava part dels programes educatius. El nostre professor era Joan-Enric Vives, un capellà jove de l'església de Santa Maria del Taulat. Duia texans i conduïa un Dyane 6. Més endavant, vestit sempre amb sotana o *clergyman*, ha estat Bisbe Auxiliar de Barcelona, Bisbe d'Urgell i Copríncep d'Andorra. El dissabte al matí, la seva germana Josefina feia classes de guitarra al menjador de l'escola. Eren gent catalana, del Poblenou de tota la vida. Se'm feia estrany que hi hagués gent del Poblenou de tota la vida, perquè jo m'hi sentia desarrelat. Un any per Sant Jordi, amb en Joan-Enric, vam anar a les

parades de la Rambla i vaig comprar *Resum d'història dels Països Catalans* de Ferran Soldevila, amb la coberta que reprodueix una miniatura de les Corts Catalanes al segle xv: el primer llibre que no era d'escola i el primer que vaig comprar amb els meus diners. Poc després devia entrar a casa el primer disc. La meva mare s'havia apuntat a Círculo de Lectores, que a començaments dels setanta, a més dels llibres amb enquadernacions de cartró que imitaven els relligats en pell, començava a vendre discos. Tenien una marca blanca, Orlador, la primera que vaig veure a la meva vida. Hi van publicar un disc de Raimon, *A Víctor Jara*, van prescindir de la caràtula aquella tan impactant, amb la fotografia de Leopoldo Pomés de la cara de Raimon que crema el paper, van suprimir el títol, que els podia comprometre políticament, i hi van deixar només *Raimon*. El llibre de Ferran Soldevila, editat per Barcino, és de 1974. El disc de Raimon, d'Orlador, de 1975. Jo devia tenir tretze o catorze anys.

De resultes de les classes de guitarra de Josefina Vives, la primera idea va ser ser cantautor, i els primers escrits, lletres de les cançons que m'inventava: uns poemes d'amor tristos i enyorats. A casa, abans que hi entressin els catàlegs de Círculo de Lectores, hi havia pocs llibres. Recordo *El meu pare Emili Vendrell*, d'Emili Vendrell fill i Xavier Foz i *La memòria es diverteix*, de Valentí Castanys. Estaven arraconats en una lleixa del moble del menjador, comprimits al costat de factures i cartes velles. També hi havia el llibre que la meva mare més s'estimava: el *Cançonet de Nadal* publicat el 1938 pel Foment de Pietat Catalana. A dins d'un armari amb maletes tronades i roba que no es feia servir en vaig trobar uns quants més. Entre aquests llibres hi havia l'*Antologia de la poesia social catalana* d'Àngel Carmona, del 1970. Hi vaig descobrir un poema de Feliu Formosa, «Cançó de la roba estesa», i hi vaig posar música:

«La roba estesa
de la gent pobre
als patis foscos
i als descampats
coneix l'angoixa
dels dies grisos
sap l'enyorança
del temps gastat.»

Hi havia una identificació, de saber-se part del món dels pobres, tot i que Formosa pensava en un barri de barraques i nosaltres vivíem en una casa d'obriers una mica estrofolària, però una casa al cap i a la fi. Quan anys després vaig anar a Brasil i em vaig afeccionar a la música popular brasilera, vaig trobar moltes cançons que, com la «Cançó de la roba estesa», parlaven del paisatge i les cases dels pobres. «*Chão de Estrelas*» que Orestes Barbosa i Sílvio Caldas van compondre als anys trenta i que Elizeth Cardoso va enregistrar el 1957:

«Nossas roupas comuns dependuradas
na corda, qual bandeiras agitadas
pareciam um estranho festival!
Festa dos nossos trapos coloridos
a mostrar que nos morros mal vestidos
é sempre feriado nacional.»

O «*Viaduto Santa Ifigênia*» d'Adoniran Barbosa, un emigrant del barri italià de Beixiga que en un portuguès atropellat parlava d'un viaducte que formava part del seu paisatge estimat, i que patia per si, en una reforma de la ciutat, anava a terra. En una altra cançó, «*Saudosa maloca*», recordava amb tristesa quan van enderrocar la barraca on havia viscut amb els seus amics Mato Grosso i Joca quan tots tres acabàven d'arribar a São Paulo.

«Peguemos todas nossas coisas
e fumos pro meio da rua
apreciá a demolição.
Que tristeza que nós sentia.
Cada táuba que caía
doía no coração.»

Recordo el dia que vaig assumir que no seria cantant, amb aquell to d'*examen de consciència*. Però si no cantava, podria escriure. ¿I què escriuria? Tenia el paisatge, el món que m'envoltava, el carrer Mas de Roda que feia cada dia per anar a l'escola Voramar: davant per davant de casa, l'agència de transports Hursa, que m'agradava perquè molts dies hi havia aturat un camió amb matrícula de València. En els meus jocs infantils, quan sortíem de casa amb els meus pares i pujàvem a Gràcia en autobús, imaginava partits de futbol i els resultats es decidien amb les lletres i els números de les matrícules dels cotxes que trobàvem pel camí. De petit era del Valencia F.C. i feia trapes amb aquell camió perquè guanyessin els meus. A la dreta, hi havia la casa de Marcelino, que era del poble del meu pare, a l'Alt Millars, casat amb una catalana –la *Mercè del Marcelino*–, amb dues filles que anaven a les monges del passeig del Triomf i que parlaven català amb ell. Darrere, un bar amb trinquet i unes casetes baixes on hi vivia una noia que anys després va ser companya de l'escola, Mercè Climent. A sobre el terrat de casa de la Mercè hi havia una torre enlairada amb un colomar. A la cantonada amb el carrer Granada, l'escola de nens petits, que en deien *Els caganers*. A l'altra galta de carrer, una d'aquelles fàbriques que no sabies què fabricaven, potser ja no fabricaven res. Passat el carrer Granada hi havia dos bars. L'un, tancat de feina anys, amb el cartell florit: el Bar Moreno. L'altre, el Mesón Nouriño, era un restaurant galleg, amb un amo amb la cara botida, que s'assemblava al boxador Urtain: la meva àvia ens hi va convidar unes quantes

vegades a dinar per Reis. A l'esquerra, un taller i el magatzem de la Sucran. A la dreta, una altra agència de transports, amb el moll on feinejaven els bastaixos. Més endavant, una fàbrica vella, de maó vist, amb un gran pati, que semblava abandonada. Surt en un capítol de la novel·la *La Moràvia* (2011), que vaig escriure als anys noranta. El protagonista veu un pati, i al fons, un llum amb una pantalla de ferro colat. Li sembla un plat de bateria que cobreix un fantasma petitíssim: la llum d'una bombeta de seixanta. Al fons, les voltes catalanes de la fàbrica de gel de la Unió Mutualista de Venedores de Pesca-do que atorgaven noblesa a la perspectiva en fuga. Jo era un noi solitari i caminava entotsolat, assimilant-ho tot, deixant que m'entrés dins, pensant que podia ser el meu centre i el meu món. I de fet, la fàbrica de gel és una de les fàbriques mitificades que apareixen en el llibre de prosa experimental *La fàbrica de fred* (1991). Desballestat i solitari, el passatge Mas de Roda es constituïa en el meu pensament com una realitat autònoma: el món industrial.

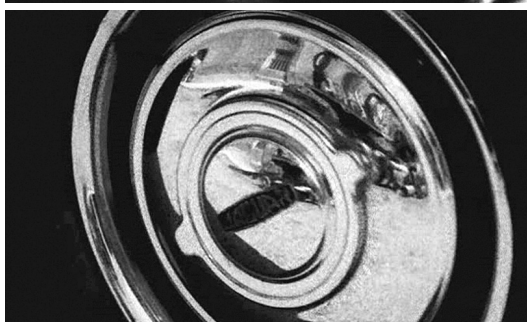
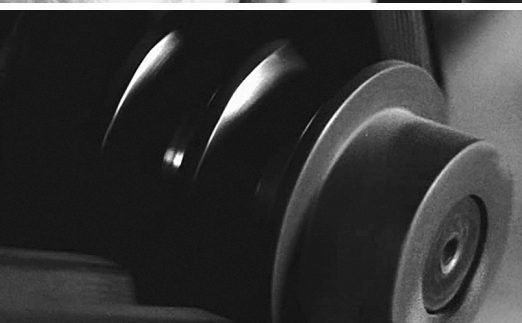
Adolescent, el diumenge al vespre sortia a caminar pel barri, fascinat per aquella desolació: els carrers deserts, les fàbriques tancades, els cotxes recoberts d'una pel·lícula d'humitat de l'antiga maresma. La humitat s'ajuntava amb la pols, amb l'oli i el greix dels tallers de reparacions que tenien els cotxes i els camions aparcats al carrer, dies i dies, a mig arreglar. Al costat dels Transports Hursa hi havia un d'aquests tallers. Durant molts mesos, a tocar de la vorera hi va haver un toll oliós, que no s'eixugava mai, del qual sobresortia mitja bola negra: vaig estar molt de temps obsedit per aquella bola, hi pensava a la nit i quan la visualitzava, fosca i lluent, se'm feia un nus al coll, com si hagués de vomitar el sopar.

L'any 1993 en un cicle a la Filmoteca de Catalunya van passar *Nocturn 29* (1968) de Pere Portabella. És una pel·lícu-

la d'avantguarda, basada en les accions escèniques de Joan Brossa. Retrata un home i una dona benestants, interpretats per l'actriu Lucía Bosé i per Mario Cabré, actor, torero i poeta. Ella entra en una botiga de teixits. El dependent li ensenya banderes de diferents països. Deixa una peça de roba morada en un prestatge, i amb dues peces més, groga i vermella, fan la bandera republicana. Ell entra a la seu central d'un d'aquells bancs que als anys setanta hi havia al passeig de Gràcia, unes oficines monumentals amb desenes d'empleats. Es veuen els ordinadors –els *cervells electrònics* que se'n deia–, la panòplia on guardaven les claus dels cofres privats. Hi ha escenes en un club que sembla el Círculo Ecuestre i en el camp de golf de Sitges. Joan Ponç hi apareix vestit d'arlequí, Carles Santos hi toca el piano. Mario Cabré i Lucía Bosé tenen converses de teatre de l'absurd: *A qué esperas para aprender equitación ¿Cuando seas viejo?* –pregunta ella. *Un mapa no es un lugar adecuado para escribir preguntas* –contesta ell. La dona entra en una fàbrica. Recorre les naus desertes, fins que arriba al davant d'una màquina tapada amb un llençol. Camina al voltant de la màquina i estira el llençol. Fa girar una mena de volant de ferro i posa en marxa el moviment. Mou una palanca i el moviment es fa més ràpid. La rotació passa de la màquina a la roda del cotxe, un Jaguar luxós, que recorre el passatge Mas de Roda i tomba pel carrer Badajoz, a la dreta. Al fons es veu una de les voltes de la fàbrica de gel.

Em vaig emocionar. Acabava de publicar *La fàbrica de fred*, estava escrivint *La Moràvia*. Aquell camí que feia cada dia per anar a l'escola formava part també d'un món d'artistes i poetes, de teatre i cinema experimental.

Quan vaig començar aquest llibre vaig contactar amb Pere Portabella per demanar-li com va anar que filmessin aquesta escena al passatge Mas de Roda, qui va fer les localitzacions

Nocturn 29 (1968), de Pere Portabella. Lucía Bosé travessa el carrer de la fàbrica, puja al pis, destapa la màquina i posa en marxa el moviment.

i perquè el van triar. Algú, en nom de Portabella em va enviar un mail:

«Atenent a la seva demanda d'informació sobre la seqüència de *Nocturn 29* en la que Lucia Bosé es passeja per una fàbrica i on té lloc l'escena d'ella amb la màquina, vull informar-lo que no es tracta del Poble Nou sinó del complex La Magòria (can Batlló) al districte de Sants-Montjuïc. No recordo, ni tenim tampoc documentat el perquè de l'elecció d'aquesta localització, però tenint en compte que vostè està escrivint un llibre sobre el Poble Nou, el fet que la nostra fàbrica no sigui allí, entenc que ja no deu tenir per tant, més interès per a vostè.»

L'interior és can Batlló. L'escena del Jaguar es va filmar al passatge Mas de Roda, però ha desaparegut dels arxius de Films 59, com si no hagués existit mai. El meu amic Jordi Ribas diu que el tema de tot el que escric és la desaparició. Tot allò que va passar i que ha estat esborrat, liquidat, la memòria perduda de les coses. En recullo les restes, en collecciono els fragments per construir un espai mental: el barri de la Plata.

El Jaguar de Lucía Bosé travessa el passatge Mas de Roda i tomba a la dreta, pel carrer Badajoz, a Nocturn 29.

Un pare, treballador industrial, que va voler ser torero i boxejador. Una mare, filla d'una família menestral de Gràcia, catalanista i republicana. No va poder estudiar, però va tenir tota la vida l'anhel de saber, que va traspassar als fills. L'atracció de contraris posa en contacte dos mons oposats i desemboca en una història tràgica. Julià Guillamon ha construït un fresc de la vida de Barcelona, centrat en el barri obrer del Poblenou: la immigració valenciana, l'anarquisme, el pistolerisme, el paper de la cultura en la construcció de la identitat contemporània. Amb uns personatges inoblidables, amb talent i emoció.

«Josep Pla va dir un cop que no s'havia escrit encara un drama sobre una família bilingüe. El llibre que va imaginar Pla és *El barri de la Plata*.»

Amadeu Cuito

«Un llibre de barri, popular, que a mi personalment m'ha impressionat, diria que m'ha commogut.»

Joaquim M. Puyal

